

PLÚTARCHOS, *O politické činnosti*. Z řeckých originálů uvedených v předmluvě přeložil Pavel OLIVA. Praha, Arista – Baset 2014. 160 s.

PLÚTARCHOS, *O historii*. Z řeckých originálů uvedených v předmluvě přeložil Pavel OLIVA. Praha, Arista – Baset 2015. 119 s.

Plútarchos (* po roce 45, † po 120) byl autorem asi 230 spisů, z nichž se zachovala jen necelá polovina. Jsou rozděleny do dvou celků. Jeden tvoří *Životopisy slavných Řeků a Římanů (Bioi paralléloi)*, druhý soubor spisů je označován jako *Éthica* (latinsky *Moralia*). Překlady některých spisů ze souboru *Moralia* pořídil pro edici Antická knihovna prof. Pavel Oliva pod názvem *O politické činnosti a O historii* (85. a 86. svazek). Jak sám v předmluvě uvádí, tomuto Plútarchovu souboru nebyla doposud v české překladatelské tradici věnována větší pozornost, do češtiny bylo např. přeloženo několik pojednání pod názvem *O lásce a přátelství* (Antická knihovna, 56. svazek).

Ve svazku *O politické činnosti* najdeme celkem pět spisů: *Filozof má rozmlouvat zejména s vládci* (s. 15–21), *Nepoučenému vládci* (s. 22–28), *Má se stařec věnovat politice* (s. 29–56), *Politické rady* (s. 57–110) a *O monarchii, demokracii a oligarchii* (s. 111–113), což je však neúplně zachované dílo, o jehož autentičnosti existují vážné pochybnosti. Hlavní motto těchto vybraných Plútarchových prací vychází z jeho veřejného působení (zastávání úřadů v rodné boiótské Chairóneii, získání athénské občanství) i rozsáhlé přednáškové a pedagogické činnosti (založení jakési soukromé školy v Chairóneii silně ovlivněné Platónovou filozofií). Své úvahy o politice doplňuje hojnými příklady z činnosti řeckých a římských státníků. Často také uvádí citáty z poezie i četné verše z nedochovaných děl, zejména z tragédií.

První dva spisy jsou věnovány vládcům monarchií, státního zřízení, které Plútarchos považoval za nejlepší. Nabádá je k tomu, aby jednali podle zákona a prosazovali spravedlnost, což si ovšem vyžaduje rozmlouvání s filozofy a naslouchání jejich učení a radám. Pozitivní vztah k monarchistickému státnímu zřízení a k Platónovým filozofickým myšlenkám naznačuje i torzovitě dochované dílo *O monarchii, demokracii a oligarchii*, kde se jeho autor rovněž zmiňuje o možném porušení těchto ústav a vzniku tyrannidy, dynastie a ochlokracie (s. 112).

Ve zbývajících dvou spisech podává Plútarchos svoje představy o politicích – mužích, kteří působí ve správě řecké obce. Jeho rady politikům mají velmi nadčasovou platnost a dají se vztáhnout k mnoha dalším obdobím dějin, včetně současnosti. Vysoké nároky klade zejména na morálku mužů

vstupujících do politiky, jejich bezúhonnost a nezištnost. Musí dbát především na zájmy a potřeby obce, nikoliv na vlastní zisk, aby si tak udrželi důvěru svých přátel a spoluobčanů. Úkolem politika je podporovat obec i finančně, ale v žádném případě si nemá zajišťovat přízeň lidu přehnanou štedrostí, rozdávaním peněz a pořádáním velkolepých slavností.

„Falešné pocty udělované za divadelní představení, za rozdávaní peněz nebo za gladiátorské zápasy se podobají lichotkám nevěstek a jsou projevem luzy, která se vždy usmívá na toho, kdo jí dává dary a snaží se jí zavděčit. To je však pomíjívá a pochybná sláva. Dobře to řekl ten, kdo uvedl, že člověk, který jako první podplatil lid, přivedl jej do záhuby, neboť dobře věděl, že lid, který podlehne penězům, ztratí svou sílu. Ti, kdo lid korumpují, by si však měli uvědomit, že podkopávají svou vlastní moc, jelikož si za velké peníze kupují slávu, ale současně posilují drzost lidu, jenž si činí nárok na to, aby dostával dary.“ (s. 103).

Veřejně prospěšnou činností je třeba se zabývat už od mládí a mladí muži mohou získat mnoho rad od starších a zralých politiků. Ve stáří by se osvědčení a zkušenosti občané, pakliže jim v tom nebrání zdravotní problémy, neměli uchýlit do ústraní, ale měli by pokračovat ve své práci a předávat své zkušenosti budoucím předákům obce.

Do druhého výboru z Plútarchových *Moralíí* zařadil prof. Oliva čtyři pojednání věnovaná nejslavnějším obdobím a nejproslulejším představitelům řecké a římské historie: *O Štěstěně Římanů* (s. 15–32), *O Štěstěně či Zdatnosti Alexandra I.* (s. 33–46), *O Štěstěně či Zdatnosti Alexandra II.* (s. 47–68) a *Proslavili se Athéňané více ve válce než v umění?* (s. 69–80). V těchto spisech se stejně jako v *Bioi paralléloi* nejvíce projevuje autorova snaha představit významné osobnosti a vyzdvihnout slavné činy řeckých a římských politiků a vojevůdců. Rozhodující roli v jejich jednání přisuzuje personifikované Štěstěně, která většinou zápasí s personifikovanou Zdatností.

Byla to právě Štěstěna, která doprovázela Římany od prvních krůčků jejich města a byla jim trvale nakloněna až ke vzniku římské říše. Ochraňovala římské politiky a vojevůdce, pomáhala jim v obtížných situacích a stála u slavných činů významných osobností římských dějin, jako byli Romulus a Remus, Scipio Aemilianus, Gaius Iulius Caesar či Octavianus. Zejména v tomto spisu se také projevuje velký obdiv Plútarcha k Římanům a smíření se s podmaněním rodného Řecka Římany:

„Mocný duch Římanů nebyl jen dočasný a nepůsobil pouze po krátkou dobu, jako tomu bylo u Makedoňanů, ani nebyl jen pozemní, jako u Lakedaimoňanů, ani jen námořní, jako u Athéňanů, ani nevzplál opožděně, jako u Peršanů, ani rychle nevyhasl, jako u Kartágiňanů, nýbrž provázal město od

počátku, od samého zrodu, podílel se na jeho růstu, na jeho vzestupu a neochvějně vytrval, jak na zemi, tak na moři, za válek i v době míru a čelil barbarům, stejně jako Řekům.“

Ve druhém a třetím pojednání se hlavní osobou stává Alexandr Makedonský. Za své úspěchy vděčil především Zdatnosti, neboť na vojenské výpravě proti perské říši musel překonávat četné útrapy a nebezpečnosti, které mu stavěla do cesty Štěstěna. Plútarchos mnohokrát zdůrazňuje jeho odvážnost a statečnost, důvtip, rozvahu, smířlivost k poraženým protivníkům, střídmost a věrnost.

Začátek ani konec čtvrtého spisu se nedochoval. Jeho autor v něm vyzdvihuje statečnost athénských mužů a cení si zejména jejich vojenských úspěchů v boji proti Peršanům, které Athéňany proslavily. Na rozdíl od skutečných tvůrců dějin – athénských občanů a vojáků – jsou historikové, malíři, sochaři, básníci a řečníci těmi, kdo se na válečných střetnutích přímo nepodílejí, zachycují je pouze slovem či malířským a sochařským dílem.

Oba překlady předcházejí *Předmluvy* (s. 7–14, resp. s. 7–12), v nichž prof. Oliva přibližuje čtenářům Plútarchovy životní osudy i spisovatelskou dráhu. Neschází v nich také, jak je u překladů prof. Olivy zvykem, rozsáhlé poznámky (s. 114–150, resp. s. 81–108) a rejstříky (s. 151–159, resp. s. 109–118). Dobrý dojem z překladů umocňuje i jejich grafická stránka a skutečnost, že se tu až na naprosté výjimky neobjevují ani žádné překlepy či zkomolená slova.

Ivana Koucká (*Olomouc*)

MARIE OKÁČOVÁ, *Centones Vergiliani. Klasická poezie „pod kaleidoskopem“*. Praha: Koniasch Latin Press 2016 (Laborinthus, sv. 4.). 318 s.

Ne přes kaleidoskop, ale přes černé brýle a s nedůvěrou se klasickofilologické bádání dlouho dívalo na *centones*, básně sestavené z citátů (v řeckém světě zpravidla z Homéra, v římském z Vergilia) a založené na hře s vrstvami významů, s rozehráváním jejich nuancí v různých kontextech a s pamětí čtenáře. Odvozenost od jiných děl, která je pro ně charakteristická, evidentně nesouzněla s romantickou a později s pozitivistickou představou o tom, jak má „opravdová literatura“ vypadat a fungovat – takže buď nebudily zájem žádný, nebo nanejvýš jako historické kuriozity a sekundární prameny pro kritické edice svých zdrojových textů. Jejich hodina ale přišla zhruba od

šedesátých let 20. století, s postmoderním zájmem o takové literární formy, které nijak neskrývají, že vzešly přímo z literatury (a ne z odrazu „reálného světa“ či „autorova nitra“). Od té doby jsou legitimním předmětem zkoumání a práce k centonovým básním, ať antickým nebo humanistickým, se objevují čím dál častěji, takže pár let po přelomu tisíciletí se dokonce zdá, že se stávají módním tématem.

V českém prostředí začal systematictější zájem s mírným zpožděním, až v osmdesátých letech.¹ V roce 1987 publikovala Eva Stehlíková v *Listech filologických* krátký, nicméně dodnes i v zahraničí citovaný anglický článek k intertextuálnímu rozměru vergiliovských centonů s křesťanskou tematikou.² Na ni pak navazují série prací autora této recenze (zhruba od roku 2000) i autorky zde recenzované knihy (od roku 2008), ojedinele se centonům věnují i další čeští badatelé.³ Díky dvacítce článků a dvěma knižním titulům (třetí se připravuje) tak český příspěvek k tomuto tématu patří k těm nejvýraznějším, konkurovat mu může snad jediné situace v Německu, Francii, Španělsku či Švédsku a případně v Argentině; zdaleka nejvíc prací ale vzniká v Itálii, kde se – vedle řady jednotlivých badatelů – centonům systematicky věnovaly doktorandské a badatelské týmy kolem prof. Giovannioho Salanitra z univerzity v Catanii na Sicílii a prof. Loriana Zurliho v Perugii.⁴

¹ Nejvýraznější starší česky psaná práce k centonové poezii, v tomto případě z prostředí humanismu v Čechách, vyšla v roce 1930 v souvislosti s vergiliovským jubileem: HRDINA, Karel. *Centones Virgiliani českých humanistů*. In *Pio vati. Sborník prací českých filologů k uctění dvoutisícího výročí narození Vergilova*. Vyd. Otakar JIRÁNI – František NOVOTNÝ – Bohumil RYBA. Praha: Jednota českých filologů 1930, s. 80–94.

² STEHLÍKOVÁ, Eva. *Centones Christiani as a Means of Reception. Listy filologické*, 1987, 110, 1, s. 11–15. – Tento článek byl reakcí na článek o několik let starší, který také v LF uveřejnila ruská badatelka RUZINA, E. G. *Vergilianskie centony. Listy filologické*, 1983, 106, 1, s. 47–52. Nedlouho před tímto článkem vydala Eva Stehlíková spolu s Karlem Hubkou úryvek z Ausoniova *Cento nuptialis* v českém překladu v antologii *Sbohem starý Řím. Výbor z pozdní římské poezie*. Vyd. TAŽ. Praha: Československý spisovatel 1983, s. 44n.

³ Např. RADOVÁ, Irena. „Nepoetická“ poezie? In *Vademecum Graeco-Latinum Brunense*. Brno: Ústav klasických studií FF MU 2001, s. 63–71, nebo FIALOVÁ, Radka. Byzantské „drama“ Trpící Kristus. *Divadelní revue*, 2012, 23, 1, s. 30–45. – Specifičnost tématu je také důvodem, proč se redakce *Aurigy* rozhodla tentokrát nerespektovat obvyklou praxi a vyžádat si recenzi na knihu Marie Okáčové od jednoho z jejích odborných recenzentů.

⁴ Význam českého bádání v tomto ohledu podtrhuje i fakt, že první skutečně mezinárodní konference k pozneantickým vergiliovským centonům se konala 27.–29.

Monografie Marie Okáčové je tak jistým završením této etapy českého zájmu o centony, a to završením zcela důstojným. Jejím základem je doktorská práce, obhájená v roce 2012 pod názvem „*Centones Vergiliani*: intertextuální analýza pozdně antických centonárních epyllíí s mytologickou tematikou“ na Ústavu klasických studií Masarykovy univerzity v Brně (pod vedením doc. D. Bartoňkové). Z ní vzešla hezky vypravená a hlavně výborně zredigovaná knížka, která hlavní text doplňuje o řadu pečlivých paratextů: předmluvu a ediční poznámku (s. 7–9), tabulky s přetiskem latinského textu všech sedmi pozdněřímských mytologických centonů, o nichž je v ní řeč, s identifikací původního umístění a charakteristikou kontextu u Vergilia (s. 235–274), anglické shrnutí (s. 275n.), seznamy zkratk (s. 277–280), účtyhodnou bibliografii s více než 350 tituly v devíti jazycích (s. 281–298), k níž neznám v dostupné literatuře k tématu obdobu, a rejstříky vlastních jmen a vergiliovských citací (s. 299–310, 311–318, obojí z pera redaktora J. Kroupy).

Sám text autorka rozdělila do pěti částí. První se velmi podrobně věnuje tematickému a terminologickému vymezení („Pojem a specifika centonu“, s. 11–43). Její součástí je i první český překlad slavného Ausoniova dopisu rétoru Paulovi (s. 22–26), v němž se autorka musela vyrovnat s jeho ne zcela srozumitelnými obrazy, které nicméně mají důležitost literárněvědných termínů, protože se jedná o jediné podrobnější vysvětlení principů centonu, které se nám z antiky dochovalo.⁵ Topos sekundární literatury k fenoménu centonu představují úvahové pasáže nad tím, má-li mít statut samostatného žánru nebo ne; Marie Okáčová stručně shrnuje dosavadní bádání a na jeho základě navrhuje použít koncept „žánrové varianty“, tj. mluvit třeba o „centonární tragédii“ apod. Toto řešení má své výhody (jednoduchost, systematictinnost), ale také úskalí, např. v případě Probiny básně by bylo třeba mluvit o epice / eposu / biblickém eposu / centonovém biblickém eposu, což by hrozilo principiálním rozmělněním systému do nekonečných subkategorií. Toto shrnutí – jež patří k nepečlivějším, jaké je možné v bádání najít – je pro úče-

dubna 2017 v Praze ve Vile Lanna (organizovaly ji Ústav řeckých a latinských studií FF UK a Université de Lyon II ve spolupráci s Filosofickým ústavem AV ČR) a že onou chystanou třetí knížkou je komentovaný básnický překlad souboru všech šestnácti antických vergiliovských centonů, jaký zatím – nakolik vím – není k dispozici v žádném jiném jazyce (připravuje nakladatelství Herrmann a synové na rok 2017 nebo 2018).

⁵ Následují méně podrobně analyzované výroky raněkřesťanských autorů Tertulliana, Hieronyma a Isidora, částečně na základě už existujících českých překladů (s. 32–36).

ly knížky zcela dostačující.⁶ Na obecnější rovině má ale otázka statutu centonu ještě potenciál k dalšímu rozvíjení, zejména proto, že většina dosavadních příspěvků k jejímu řešení vycházela z poměrně jednoduchého konceptu žánru, zpravidla zakládajícího se na (někdy poněkud mechanické) kombinaci formálních a obsahových hledisek. Diskuse postavená na propracovanějším konceptu, např. některém z těch, které Pavel Šidák ve svém nedávném *Úvodu do genologie* nazývá hlubinnými, by mohla plněji uchopit provázanost mezi fenoménem centonu a jeho kořeny v dobové kultuře a nasvětlit ho ze zajímavých úhlů, ať už bychom žánr považovali například (jako Bachtin) za určitý způsob reflexe skutečnosti anebo (jako Todorov) za literární projev specifického mluvního aktu.⁷

Druhá část knihy obsahuje „Historický přehled antické centonární tvorby“ (s. 45–70). Jádrem tvoří přehledné tabulky se základními informacemi k šestapadesáti homérským a šestnácti vergiliovským centonům, s podrobným upřesňujícím poznámkovým aparátem; takhle pohodlný a čtenářsky vstřícný přehled známých informací a aktuálních názorů není, nakolik vím, k nalezení nikde jinde v sekundární literatuře. Jemu předchází kapitola nazvaná „Zárodky centonární poezie: »*pseudocentones*«“, zabývající se příbuznými fenomény. V ní mi diskutabilní připadá kategorie „pseudo-centonů“, od níž se odvíjí (takto často v literatuře, jindy se objevují i označení „nepravé centony“ „semicentony“ apod.): její nejednoznačnost spočívá v tom, že navozuje představu nedokonalého naplnění definičních kritérií, ačkoli se jimi poměřuje text či fenomén, který na ně neaspíroval, anebo rozhodně ne v plné míře, jako například formulaická technika rapsódů, překrucování citátů k parodickým (či obecně komickým) účelům nebo pozdější poezie, jejíž závislost na vzoru chápaném jako norma vede až k přejímání celých veršů (ať už se jedná o pasáže v homérských básních samotných, v homérských hymnech či u poklasických římských básníků).⁸ Tato výhrada nic nemění na tom, že

⁶ Naopak méně přesvědčivá, vzhledem k problému žánrovosti, mi připadá paralela centonu s prozimetrem (čistě formální kategorie) a hlavně s hagiografií (s. 42n., včetně pozn. 119), která je definovaná zásadně obsahově, podobně jako třeba komika, satira, bukolika, a může se tak prolínat formálně a strukturně různými žánry.

⁷ ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie. Teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis 2013, s. 82–86.

⁸ Poznámka na okraj k jednomu z textů zařazených do této kategorie (PETR. 132,11): Není mi jasný rozdíl mezi sémantickou rolí kontextu u Petronia a v autonomních centonech, třeba v části *Imminutio* Ausoniova „Svatebního centonu“: při přeměrování významu jednoho každého vergiliovského fragmentu směrem k ob-

stručná první kapitola má v celku knihy a vůbec v úvahách o centonech důležité místo, protože je (byť velmi stručně) organicky zasazuje do kontextu dobové estetiky, a tím je brání proti výtkám „neliterárnosti“ z hlediska nepoučených moderních pohledů.⁹

Následují dvě kratší kapitoly. Ta třetí je skizzou vývoje pohledu na centony v literárněvědném bádání (s. 71–86). Podobně jako přehled centonů samotných, i tato část je založená na téměř dechberoucím souboru informací, shromážděném z širokého korpusu sekundární literatury (viz obsáhlá bibliografie); autorka neváhala vzít do ruky např. ani – nesnadno přístupné – latinsky psané disertace z 19. století (např. Borgenovu z r. 1828 nebo Hasenbalgovu z r. 1846). Ani v tomto případě neznám jiný takhle úplný přehled byť v některém z velkých jazyků. Zde je ovšem (na rozdíl od tabelárního přehledu centonových básní v předchozí části) seřazen po jednotlivých tématech do vnitřně souvislého celku. Na rozdíl od Sigrid Schottenius Cullhed (2015), která v úvodu této recenze zmíněný odmítavý pohled generací filologů na centony vysvětluje jejich úzkoprsostí, předsudky a neschopností odpoutat se od příliš striktního a akademického konceptu literatury,¹⁰ se Marie Okáčová přidržuje tradičního vysvětlení, jež důvody vidí v romantických a později pozitivistických představách o fungování umění. To mi připadá zcela na místě; na druhou stranu je možná škoda, že polemika s mladou švédskou badatelkou zůstává implicitní, protože tuto hozenou rukavici zatím – nakolik vím – nikdo z badatelů nezvedl a na mírně provokativní tezi nereagoval (na druhou stranu, je samozřejmě otázka, měla-li by taková polemika nějaký smysl, když se vedla v češtině).

scénnímu vztažení hraje kontext podle mého názoru v obou případech zcela stejnou, rozhodující roli (rozdíl zůstává jen v tom, že v prvním případě je prozaický, ve druhém ho tvoří další citáty a také nadpis pasáže). V tomto ohledu tedy Petroniovo trojverší stojí naopak vlastním centonům velmi blízko.

⁹ Důležité příspěvky k místu centonů v pozdněantickém literárním systému v minulých letech formuloval italsko-belgický literární historik Marco Formisano – viz např. FORMISANO, Marco. Toward an aesthetic paradigm of late antiquity. *Antiquité Tardive*, 2007, 15, s. 277–284, nebo IDEM – SOGNO, Christiana. *Petite Poésie Portable*. The Latin Cento in its Late Antique Context. In *Condensing Texts – Condensed Texts*. Vyd. HORSTER, Marietta – REITZ, Christiane. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2010, s. 375–392.

¹⁰ SCHOTTENIUS CULLHED, Sigrid. *Proba the Prophet. The Christian Virgilian Cento of Faltonia Betitia Proba*. Leiden – Boston: Brill 2015, s. 76–81.

Stručná čtvrtá část je přípravou na vlastní rozbor básnických textů: věnuje se samotné interpretační metodě, založené na teorii intertextuality (s. 87–102). Začíná přehledem dějin konceptu intertextuality a jeho aplikací na centonové texty; v disertaci byly takové podkapitoly nutnou součástí, protože tvoří etapu práce na tématu, v knížce by možná stačilo odkázat na obecnější studie, které existují i v češtině. Jejich zařazení má nicméně tu výhodu, že ukazuje, jaké koncepty přispěly k tříbení použité metody, a řadí konkrétní přístup do kontextu dějin bádání. Ve druhé z nich, zaměřené přímo na centony, se autorka na několika stranách (94–97) zamýšlí nad tím, zda stavební prvky centonu, citované fragmenty Vergiliova textu, mají spíše charakter citátu nebo aluze, a navrhuje oba rozměry spojit do konceptu „aluzivního citátu“. Takové spojení se nabízí, už proto, že tyto dva koncepty (jakkoli v taxonomiích intertextuálních jevů většinou traktované paralelně vedle sebe) jsou definovány na základě jiných charakteristických rysů – citát formálně (v ideálním případě je doslovný a nemění znění převzatého textu) a aluze obsahově, resp. funkčně (má schopnost evokovat konkrétní prvky svého zdroje). Jednotlivé stavební kameny centonu jsou tak ve všech případech citáty (v některých případech mírně upravenými), míra jejich aluzivity je ale rozdílná. V poslední ze tří podkapitol této části Marie Okáčová definuje – v návaznosti na starší literaturu (zejména z okruhu kostnické školy recepční estetiky), ale originálně – tři „kritéria zkoumání intertextuálních vztahů v centonu“: kvalitativní neboli interferenční, kvantitativní neboli distribuční a funkční. Tato důsledná reflexe vlastní metody by se mohla zdát nadbytečná, vzhledem k vágnosti vyjadřování o centonech v řadě sekundárních textů má ale své opodstatnění.

Srdcem celé práce je pátá kapitola, věnovaná velmi podrobnému rozboru sedmi centonů s mytologickou tematikou, které jsou všechny dochovány – coby ve svém jediném rukopise – ve slavném Saumaisově kodexu, z nějž vycházejí všechny edice *Latinské antologie*.¹¹ Autorka se mohla opřít o dosavadní bádání, které se ale jednotlivými básněmi zabývalo dost nerovnoměrně; ani nejrozsáhlejší práce, McGillova monografie s ambicí syntetického pohledu z roku 2005, nepokryla tento soubor úplně.¹² Rozbor je velmi případně rozdělen na dvě části: první se týká drobnějších básní, nanejvýš o několika desítkách veršů (*Narcissus, Iudicium Paridis, Hercules et Antaeus,*

¹¹ Vzhledem k tomuto tematickému zaměření na část korpusu pozdních římských centonů je trochu matoucí název celé knížky.

¹² MCGILL, Scott. *Virgil Recomposed. The Mythological and Secular Centos in Antiquity*. Oxford: OUP 2005.

Progne et Philomela, Europa), druhá dvou nejdelších (*Hippodamia, Alcesta*). Každá z obou částí má vlastní dílčí závěr, který shrnuje nejdůležitější výsledky rozborů.

Jakkoli četba není vždy snadná, zejména kvůli analytickému jazyku plnému termínů, přesto se ponoření do rozborů Marie Okáčové vyplatí. Ve zdánlivě nekomplikovaných textech, z nichž některé (např. *Hercules* nebo *Progne*) mají dokonce pověst neohrabaných či dokonce nezdařených pokusů, se jí podařilo najít a uchopit různé, někdy až nečekané autorské strategie. Hned první kapitola, věnovaná krátké šestnáctiveršové básni o Narkissově (s. 107–118), je velmi přesvědčivá.¹³ Autorka ukazuje jednak ústřední roli, kterou v ní hrají motivy zření a obrazu (*imago*), jednak pečlivý výběr aluzí na konkrétní vergiliovské příběhy, zejména na druhou eklogu *Bukolik* (o nešťastně zamilovaném pastýři) a tragický milostný příběh Euryala a Nísa v *Aeneidě*; nejzajímavější je jednoznačně pasáž demonstující inspiraci vyprávěním téhož mýtu v Ovidiových *Proměnách*, která je doložitelná nejen na rovině motivických paralel, ale i v konkrétních slovních aluzích, které centonista do svého textu vkládá, a to s notnou dávkou virtuozity (protože uspořádat citáty z Vergilia tak, aby odhalitelně upomínaly na Ovidiův text, vyžadovalo značnou obratnost). Už tento první rozbor tedy ukazuje, že centonová technika není nijak na překážku vysokým básnickým ambicím – a že interpretační metoda, která si v první řadě všímá mezitextových vazeb a jejich role při konstrukci významu příslušné básně, je rozhodně dobře zvolená.

Samozřejmě ne každá z rozebíraných básní má takové ambice a skýtá interpretovi tak vděčný materiál. Marii Okáčové se přesto daří prakticky v každé z nich najít strategii, která tvoří její páteř, a dodat jim tak na zajímavosti – v centonu o Paridově soudu jsou to aluze na děj *Aeneidy* (coby pokračování trójské války, kterou soud způsobil); v básni o Filoméle aluze na příběh o Médeie a na Ovidiovo zpracování téhož mýtu (v *Ars amatoria*) a také motiv mluvčící krve, který byl zřejmě centonistovou inovací; v básni *Europa*, obecně považované za jednu z nejzdařilejších mezi pozdněantickými centony, opět napojení na Ovidia a také záměrné vyhýbání se aluzím na Vergiliovo zpracování mýtu o Pásifaě z téhož krétského okruhu (které má, navzdory tematické příbuznosti, zcela odlišné zbarvení).¹⁴

¹³ Anglickou přípravou studii k této kapitole autorka publikovala v podobě článku: OKÁČOVÁ, Marie. *Ut imago poesis. A Pastiche of Vergil and Ovid in the Cento Narcissus. Graecolatina Brunensia*, 2009, 14, 1–2, s. 177–189.

¹⁴ Zvláštností této básně je také časté užívání techniky *vox communis* (tak ji nazvala Rosa Lamacchia, která stála na počátku italské vlny zájmu o centony). Ta spo-

Rozbor obou delších básní ve druhé části této kapitoly postřehy k drobným básním potvrzuje a doplňuje. V *Hippodamii* tak autorka vystopovala (ne zcela překvapivě) opakované narážky na pátou knihu *Aeneidy*, která líčí pohřební hry na Anchisovu počest (nicméně dostihy v ní, na rozdíl od líčení zádušních her za Patrokla ve 23. zpěvu *Íliady*, nahrazuje závod lodí), a také dovedné konstruování všech hlavních postav z konotací k různým vergiliovským protějškům: např. postava Oinomaia odkazuje na Mezentia, Pygmaliona a Turna, postava Pelopa samozřejmě na Aenea, ale také na další udatné mladé muže (Euryala, Nisa, Lausa a další). Kromě Vergilia a Ovidia¹⁵ – jak už dříve ukázala Paola Paolucci – byl anonymnímu autorovi vzorem také Statius, zejména jeho popis dostihů v 6. knize *Thebaidy*. V *Alcestě* hraje ústřední roli systematické a rozpracované propojení dvojice protagonistů s Didonou a Aeneem, které má funkci kontrastivní aluze, protože dává vyniknout rozdílu obou příběhů a motivací postav v něm (jakkoli v obou nakonec ženská hrdinka umírá z lásky). Doplňují ji podpůrné aluze na další postavy vergiliovského světa, které zemřely předčasně, jako jsou Pallas, Lausus, Camilla, Eurydika či opět Euryalus a Nisus.

Knihy Marie Okáčové má dvě tváře. Akademickou fasádu tvoří obsáhlé pasáže věnované stavu bádání a dějinám metody, střízlivý jazyk udržující odstup od tématu, překypující poznámkový aparát. Důvody pro ně leží nejen v původu textu ve vysokoškolské práci, ale také ve snaze o co největší exaktnost (a vyhýbání se vágnosti) a ve zřetelné fascinaci koncepty literární teorie. Pod touto maskou se skrývá velmi názorná sonda (jež snese srovnání s úrovní bádání v celosvětovém měřítku) do jednoho z fascinujících – a zároveň pro celou epochu charakteristických – fenoménů pozdněantické textové kultury.

Martin Bažil (Praha)

čívá v tom, že centonista spojí citáty ze dvou různých Vergiliových veršů, v nichž stojí totéž slovo na stejné metrické pozici; v centonu pak toto slovo patří do obou částí nového verše. Tato technika zřejmě přispěla velkou měrou k dojmu hladkého plynutí veršů, kterým se *Europa* vyznačuje.

¹⁵ Ovidiův vzor sehrál zřejmě důležitou roli například v propojení popisu Oinomaia sídla (ozdobeného hlavami popravených neúspěšných nápadníků) s popisem jeskyně obra Káka – viz *Ibis*, 365n., ale také *Fasti* 1. Tak vzniká konfigurace několika textů (jednoho Vergiliova o Kákovi, dvou Ovidiových, z toho jednoho o Kákovi a druhého o Oinomaovi, a jednoho v centonu, také o Oinomaovi), v nichž se postupně na sebe vrství odkazy na ty starší.

JAN BURIAN – PAVEL OLIVA, *Civilizace starověkého Středomoří*. Praha: Arista Books 2015. 776 s. ve dvou svazcích.

Po více než třiceti letech se širokému okruhu zájemců o dávnou minulost lidstva dostalo do rukou druhé vydání rozsáhlého souhrnného přehledu starověkých dějin středomořské oblasti (první vydání vyšlo roku 1984 v Nakladatelství Svoboda). Vzhledem k tomu, že jsem referoval již o prvním vydání (*ZJKF* 32, 1990, str. 127–129), postačí zde jen stručný přehled obsahu díla a poukázání na shody a rozdíly mezi oběma vydáními.

Publikace postihuje dlouhý časový úsek od neolitického období až po pozdní antiku v rozsáhlých oblastech nejen Středomoří, ale i Předního východu. Autoři věnovali pozornost postupnému vývoji vyspělých civilizací a států v Mezopotámii, Egyptě, syropalestinské oblasti, Malé Asii a Íránu a posléze se soustředili na výklad o dějinách antického světa, Řecka a Říma. Základem jejich výkladu je především relativně podrobné nastínění politických dějin, ale stranou nezůstávají ani ekonomické a sociální poměry v různých dobách a oblastech. Velmi důležité jsou i pasáže o kulturních dějinách, neboť již ve starověku vznikly mnohé hodnoty, jež jsou živé i v naší současnosti. Hlavní význam posuzované knihy spočívá v tom, že podává komplexní obraz starověkého světa (stranou ovšem zůstávají vzdálenější oblasti, jako např. Indie a Čína). Autoři ukazují vzájemné vztahy jednotlivých oblastí a států v politické i kulturní rovině, a umožňují tak čtenáři, aby pochopil základní vývojové tendence starověkého světa.

Ve srovnání s původním vydáním doznala nynější publikace některých změn. Zejména byl oproti prvnímu vydání rozsáhlý text rozdělen do dvou dílů menšího formátu. Zřejmě z ekonomických důvodů zmizela obsáhlá obrazová příloha na křídovém papíře, avšak některé její součásti byly zařazeny k původním obrázkům, náčrtům a mapám v textu. Kromě toho byl obrazový materiál doplněn o mnohé další položky. Zachován zůstal jmenný rejstřík, který umožňuje snadnou orientaci v textu, avšak výraznou proměnou prošla výběrová bibliografie. Zatímco v původním vydání je rozsáhlý soupis českých a především cizojazyčných monografií, které byly vydány po druhé světové válce, nové vydání zahrnuje jen práce publikované od počátku 90. let 20. století. Převahu mezi nimi mají práce v češtině, ať už původní, či překlady děl zahraničních autorů, cizojazyčných knih výrazně ubylo. Tato změna je vzhledem k cílové skupině čtenářů nesporně přínosná, avšak s ohledem na ni mohly být asi do bibliografie zařazeny i některé starší české publikace, které stále mají čtenáři co říci (např. práce A. Bartoňka). I z novějších prací

v češtině některé zůstaly stranou, mj. *Encyklopedie starověkého Předního východu* (J. PROSECKÝ a kol., Praha 1999).

Co se týče vlastního výkladu, na základě srovnání lze konstatovat, že v něm autoři provedli jen dílčí změny, že jeho struktura a obsah v zásadě zůstaly bez výraznějších změn. Na některých místech byl původní text krácen – např. na str. 256 n. byl vypuštěn odstavec (srov. str. 294 n. původního vydání); podobně na str. 516 (srov. str. 412 původního vydání). Jinde došlo k aktualizaci dané změnou současných politických poměrů – např. Turkménská SSR byla nahrazena Turkmenistánem (str. 34). Především však byly upraveny ty pasáže, které byly v 80. letech ještě ovlivněny tehdy vládnoucí marxistickou ideologií. To se týká zejména otázky otroctví (mj. na str. 342 ve srovnání se str. 336 původního vydání).

Od doby prvního vydání se v češtině objevilo mnoho nových prací zabývajících se dějinami starověku, mezi nimi i prvé dva svazky světových dějin, přeložené z německého originálu a vydané nakladatelstvím Vyšehrad (A. JOCKENHÖVEL [vyd.], *Od počátku do roku 1200 př. Kr.*; G. A. LEHMANN – H. SCHMIDT-GLINZER [vyd.], *Starověké světy a nové říše 1200 př. Kr. až 600 po Kr.*, Praha 2012). Když srovnáme pasáže zabývající se týmiž obdobími v díle J. Buriana a P. Olivy s novějším zpracováním německé proveniencí, shledáme, že oba texty se v mnohém shodují, ale také v mnohém odlišují v tom, na jaké aspekty dějin kladou důraz a které odsunují do pozadí. Takovéto porovnání může být pro čtenáře inspirativní, neboť ho vede k uvědomění si toho, že obraz minulých událostí není dán jednou provždy, ale že se proměňuje vlivem těch, kteří jej utvářejí. Každopádně ze srovnání plyne, že *Civilizace starověkého Středomoří* stále mohou dnešnímu čtenáři přinést mnoho objevných poznatků.

Jan Souček (Praha)

MICHAL HABAJ, *Kambýses II. Od tradície k histórii*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku 2016. 186 s.

M. Habaj se rozhodl ve své monografii představit čtenářům rozporuplnou postavu krále Kambýsa, syna zakladatele mohutné perské říše Kýra Velikého a předchůdce dalšího slavného panovníka Dáreia I. Sám Kambýsés – jak se zdá – jejich významu nedosáhl, což je dáno i tím, že nevládl dlouho (530–522). Přesto však svými činy zanechal ve starověkých pramenech hlubokou

stopu a právě rozbor všech dostupných zdrojů poznání Kambýsovy doby a jejich vzájemné porovnání je základem této práce. Autor v úvodu (1. kap., s. 7 nn.) správně konstatuje, že nelze poznat, jaký Kambýsés ve skutečnosti byl, že náš obraz tohoto vládce je dán dochovanými prameny, jejichž interpretace skýtá mnohé nástrahy.

Přehled pramenů proto přirozeně tvoří obsah druhé kapitoly, v níž je nejprve pozornost věnována Hérodotovi – jeho životním osudům, výkladu o perských dějinách a charakteristice krále Kambýsa, která je základem našeho poznání jeho vlády a vlastností. Hérodotův negativní obraz tohoto panovníka byl určující po dlouhá staletí. Autor dále probírá další antické historiky, kteří o Kambýsovi psali, zejména zkoumá věrohodnost dochovaných zlomků z Ktésiova díla. Následuje přehled a charakteristika pramenů pocházejících z Persie, Mezopotámie a Egypta. Ve třetí kapitole se čtenáři mohou seznámit se vznikem perské říše a vládou Kambýsova otce Kýra Velikého. Autor zde poukazuje na různá, často si protirečící podání a snaží se je kriticky posoudit. Tak ostatně činí v celém svém výkladu. Následující kapitola se soustřeďuje na Kambýsův původ a na jeho životní osudy před nástupem na trůn. Pátá kapitola se jmenuje „Kambýsov nástup na trůn“, ale tímto tématem se zabývá jen její závěr; převážná část textu je zasvěcena podrobnému výkladu o Kýrově tažení proti Massagetům, při němž našel smrt, a o dalším osudu jeho mrtvého těla. V šesté kapitole autor probírá počátky Kambýsovy vlády, jeho sňatkovou politiku a problematický vztah k bratru Bardijovi. Další tři kapitoly (sedmá až devátá) přinášejí výklad o různých aspektech správního a hospodářského uspořádání říše a o etnických, kulturních a náboženských poměrech v době Kambýsovy vlády, mj. se zde dozvídáme o postavení vládce, správě satrapií, daňovém systému a hospodářských poměrech (známých zejména z Babylónie) či o otázce domnělé Kambýsovy hrobky. V následujících kapitolách autor obrací svou pozornost k nejnámějším událostem Kambýsovy vlády – k přípravám a realizaci tažení do Egypta, k ovládnutí země na Nilu a k závěru Kambýsova života. V desáté kapitole podrobně na základě důkladné interpretace pramenů předestírá vojenskou přípravu na souši i na moři i diplomatické aktivity v předvečer tažení. Jedenáctá kapitola pak líčí průběh války proti Egyptu, završené ovládnutím země, a dále se věnuje tažením do Núbie a do oázy Síwa, údajným plánům na ovládnutí Kartága a pochopitelně Kambýsově egyptské politice. Na závěr se pak autor zabývá povstáním v Persii a Kambýsovou smrtí. Následuje stručné shrnutí nejdůležitějších závěrů, které vyplývají z předešlého výkladu. Text doplňují mapky, náčrty a obrázky, seznam zkratk, přehled pramenů a sekundární literatury a anglické resumé. Chybí však rejstřík.

Na posuzované publikaci je třeba ocenit zejména to, že M. Habaj nevypráví nějaký jednoznačný příběh, ale že soustavně poukazuje na to, že náš obraz dané doby se skládá z různých údajů nestejně spolehlivosti, které si často protirečí a jsou nezřídka tendenčně zbarvené, a že o mnohém, co tvořilo nedílnou součást dobové reality, víme jen velmi málo nebo vůbec nic, např. co se týče hospodářských poměrů, jsme alespoň částečně schopni je rekonstruovat na základě písemných záznamů v Babylónii, ale v ostatních částech říše o nich mnoho nevíme. Podobně máme jen poskrovnu zpráv o organizaci perského vojska a loďstva v Kambýsově době, a je otázkou, nakolik je možné ji rekonstruovat na základě hojnějších údajů z doby, kdy vládli Dáreios a Xerxés. Z toho plyne, že obraz minulosti je zcela závislý na dochovaných pramenech a také na jejich interpretaci, která se u jednotlivých moderních badatelů leckdy značně liší. M. Habaj se tudíž nepokouší dospět k jednoznačným závěrům, spíše nastiňuje různé možnosti výkladu a jejich pravděpodobnost. I proto jsou jeho závěry a stručné a opatrně formulované.

M. Habaj si zvolil téma, jehož zpracování vyžaduje práci s několika pramenými jazyky. Jeden člověk asi není s to, aby všechny zvládl a byl schopen číst všechny příslušné texty v originálním znění. Ostatně autor sám v úvodu (s. 8) přiznává, že v tomto ohledu stojí na tenkém ledě. O tom svědčí i to, že v přehledu pramenů, a to i řeckých a latinských, uvádí jen jejich překlady, resp. vydání textu s překladem. Sám si je ovšem vědom toho, že interpretace originálního textu nemusí být vždy jednoznačná a že překlady se mohou různit, a to platí nejen v případě fragmentárních textů (srov. s. 65 n.). Práce s překlady je tedy určitým úskalím této práce. Kromě toho je škoda, že se autor nevyvaroval některých – zejména formálních – nedostatků. Nesprávné je někdy psaní vlastních či místních jmen – např. Histaios místo Histiaios (s. 13, pozn. 23). V některých případech nalezneme odkazy na publikace, které chybí v seznamu literatury – např. s. 28, pozn. 113: Valachovič – Habaj 2014; s. 40, pozn. 171: Prášek 1906–1910, I, 27. Podobně se v poznámkách objevují odkazy na prameny, které nejsou uvedeny ani v seznamu zkratk a někdy ani v přehledu pramenů – např. s. 48, pozn. 211: Joseph. Ant. Ap. 1.149–154; s. 80, pozn. 386: Plut. Art. 72 (je třeba dodat, že Plútarchův životopis Artaxerxa má jen 30 kapitol); s. 118, pozn. 565: GCCI II, 120. Některé odkazy nejsou přesné – např. na s. 35 (pozn. 149) není jasné, na které Xenofóntovo dílo autor odkazuje. Na str. 46 je zmíněna Bakchylidova báseň o Kroisovi, jehož na hořící hranici zachránil bůh, a v poznámce je odkaz „Bacchyl. Ilc–Vb“, avšak v seznamu pramenů je odkaz pouze na překlad „Nejstarší řecká lyrika“ (Antická knihovna, sv. 44, Praha 1981), v němž jsou obsaženy pouze dva Bakchylidovy epigramy, které s Kroisem nemají nic

společného. Někdy se autor dovolává antických autorů, ale neuvádí konkrétně jejich jména (např. s. 58 s pozn. 265). Přehlédnutím je zřejmě tvrzení, že si egyptský král Amásis jako první podmanil Egypt – Hérodotos, na nějž je v textu odkaz (2,182), píše, že jako první z lidí dobyl Kypr. Nesprávná je interpretace pasáže z Thúkýdida (1,13,6), v níž historik píše, že Iónové za vlády Kýra a Kambýsa po nějakou dobu ovládali moře u své země. M. Habaj však tvrdí, že „kontrolovali Iónské moře“ – Ionské moře se však nerozkládá při Malé Asii, ale na západ od Řecka.

I vzdor uvedeným nedostatkům je možno říci, že slovenský i český čtenář může získat z této knihy důkladné poučení nejen o vládě krále Kambýsa, ale i o počátcích perské říše. Jak již bylo řečeno, cenné je zvláště to, že autor ukazuje nejednoznačnost obrazu tohoto panovníka ve starověkých prameňech. Především česká monografie věnovaná králi Kambýsovi, kterou napsal Justin Václav Prášek (*Kambýses a podání starověké*), vyšla již roku 1885, takže M. Habaj na základě nových poznatků předestírá čtenářům aktuální obraz tohoto panovníka.

Jan Souček (Praha)

MICHAL HABAJ a kolektiv, *Alexander Velký*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta 2015. 336 s.

Posuzovaná publikace si klade za cíl zaplnit mezeru ve slovenské historiografii, totiž vytvořit původní monografii o životě Alexandra Velikého a jeho dějinném významu. Nečiní si však nárok o vyčerpávající výklad, nýbrž soustřeďuje se jen na vybrané aspekty dané problematiky. Zároveň se snaží postihnout nejen jeho kladné stránky, ale i jeho záporné rysy. Takto lze stručně shrnout hlavní intence práce, jak je v předmluvě (s. 3 n.) uvádí M. Habaj.

Na vzniku knihy se různou měrou podílelo celkem osm autorů, kteří se ve dvanácti kapitolách věnovali následujícím tématům. V první kapitole (Kallisthenovi dedičia: Otázka prameňov, s. 7–26) M. Habaj podrobně probírá díla Alexandrových současníků i pozdějších autorů, kteří se zabývali jeho životními osudy, a posuzuje jejich spolehlivost. Pozornost věnuje nejen spisům, které se nám dochovaly, ale i dílům, z nichž známe jen zlomky. Ve druhé kapitole (Filip II. a vznik Macedónskej ríše, s. 27–47) se týž autor nejprve stručně zabývá počátky a staršími dějinami makedonského království a po-

sléze obšírněji vládou Alexandrova otce Filipa II. Kromě přehledu politických a vojenských událostí předestírá též Filipovy reformy a jeho vztah k synovi. Rovněž třetí kapitola (Alexandrova výprava Áziou: Priebeh, úspechy, legendy, s. 48–68) je z pera M. Habaje, jenž v ní pochopitelně jen stručně nastiňuje celý průběh Alexandrova tažení až po návrat a smrt v Babylónu. Autorem čtvrté kapitoly (Alexander Velký a Egypt, s. 69–83) je D. Hakszer. Její název vystihuje její obsah jen částečně – po relativně stručném výkladu o Alexandrových aktivitách v zemi na Nilu se autor ve zbylé části kapitoly více než Alexandrem zabývá poměry v době vlády Ptolemaiovců. Samostatná podkapitola popisuje založení Alexandrie. Již název následující páté kapitoly „Indické tažení“ (s. 84–102) jasně vypovídá o jejím obsahu. Jejím autorem je E. Jirkal. V další kapitole (Alexander a Sparta, s. 103–136) se J. Hrica neomezuje jen na postižení vzájemných vztahů mezi spartskou polis a Alexandrem, nýbrž zabývá se i jednáním Sparty s Peršany, probírá poměry v Řecku (zejména na Peloponnésu) a všímá si i kontaktů Sparty a Makedonie v dřívějších dobách (zvláště za vlády Filipa II.). V sedmé kapitole (Vzbury a povstania v Alexandrovom vojsku, s. 137–157) se T. Klokner snaží postihnout, jaké byly příčiny toho, že se celé vojsko Alexandrovi postavilo na odpor (při řece Hyfasis a ve městě Ópis), i důvody odporu jeho nejbližšího okolí (spiknutí pážat, Filotás, Kleitos, Kallisthenés aj.). P. Valachovič (Iný obraz o hrdinovi, s. 158–172) se v dalším příspěvku soustřeďuje na negativní rysy Alexandrovy osobnosti, ukazuje krutosti, k nimž dal podnět (mj. potrestání Thébanů), i jeho tvrdý postup vůči vlastním hetairům. V deváté kapitole (Lásky Alexandra Velkého, s. 173–196) se F. Hříbal pokouší nastínit různé aspekty Alexandrova soukromého života – probírá jeho vztah k matce, k manželce Róxaně i milence Barsině, ale také otázku přátelství s Héfaistióne aj. Ukazuje rovněž, jak byly tyto vztahy reflektovány v pozdějších dobách. Následující kapitola (Smrť Alexandra Velkého, s. 197–228) pojednává o událostech závěru Alexandrova života po návratu z indického tažení. Její autorka E. Juričková se v ní nejprve zabývá smrtí a pohřbem Héfaistióna a poté i smrtí samotného Alexandra a místem jeho posledního odpočinku. V jedenácté kapitole (Svet po Alexandrovi, s. 229–248) M. Habaj ve stručnosti ukazuje, k jakým změnám došlo v důsledku Alexandrova vítězství nad perskou říší. Sleduje především politické a vojenské události, které vedly k rozpadu Alexandrovy říše a k vytvoření helénistických království, ale všímá si i kulturních aspektů nové doby. V rozsáhlé závěrečné kapitole (Alexander Romanus, s. 249–302) se F. Hříbal věnuje recepci Alexandrovy osobnosti v římském prostředí s přesahy až do nedávné doby. Ukazuje jeho obraz nejen v dílech římských historiků i dalších autorů, ale i ve výtvarném umění.

Kromě toho si všímá i politických vztahů mezi Makedonií a Římem a také postojů významných Římanů k Alexandrově osobnosti. Knihu doplňují zkratky antických autorů a jejich děl, seznam použitých pramenů a sekundární literatury, čtyři mapky a plány bitev a anglické shrnutí. Chybí ovšem rejstřík, který by čtenáři usnadnil orientaci v textu.

Ze stručné charakteristiky jednotlivých příspěvků je patrné, že kniha přináší o Alexandrovi a jeho době leckteré obecně známé údaje, ale zároveň se v některých kapitolách nejen slovenský, ale i český čtenář může dozvědět řadu zajímavých nových informací. Vzdor intenci vyvarovat se opakování (srov. v předmluvě, s. 4) nacházíme v některých kapitolách tytéž informace (např. na s. 62 nn. a 84 nn.), čemuž se ovšem asi nebylo možno zcela vyhnout. Problematičtější je v některých případech jistá nevyváženost výkladu – některým událostem je věnována vzhledem k rozsahu příspěvků relativně značná pozornost, zatímco jiné jsou zmíněny jen okrajově (např. v kapitole o asijském tažení M. Habaj dlouze probírá obléhání Tyru, avšak jen velmi stručně se dotýká událostí po bitvě u Issu; v téže kapitole se hovoří dlouho jen o makedonském vojsku, zatímco o řeckých vojácích se dovídáme až při zmínce o tom, že je Alexandr v Ekbataně propustil). Leckde nalézáme nepřesné formulace a drobné omyly – uvedme jen některé příklady: Bitva u Megalopole mezi makedonským vojevůdcem Antipatrem a spartským králem Ágidem je označena jako boj mezi řeckými státy (s. 103); Diodóros Sicilský není autorem 1. století po Kr., nýbrž 1. století př. Kr. (s. 217); pro šíření řecké kultury je asi vhodnější pojem „helénizace“ než „helénismus“ (s. 229); nepřesné je i tvrzení, že po bitvě u Gaugamél patřilo celé území perské říše Makedoňanům (s. 231); Alexandrův bratr Filip Arrhidaios byl Filip III., a nikoli IV. (s. 233); sotva lze říci, že Titus Livius „deviatu knihu svojho historiografického diela Ad (*sic!*) Urbe Condita venoval prakticky alternatívnej výprave Alexandra do Itálie“ (s. 258) – ve skutečnosti historik této úzave věnoval jen 16. až 19. kapitolu.

Značně nejednotný je způsob, jakým autoři odkazují na primární prameny, a to i v rámci jednoho a téhož příspěvku. Vedle přímých odkazů na díla antických autorů mnohdy nalezneme jen odkazy na sekundární literaturu, případně jakýkoli odkaz chybí. Např. na s. 78 chybí odkaz na Diodóra, Curtia Rufa a Justina; na s. 110 je nápisně dochovaný paján Isylla z Epidauru citován jen dle sekundární literatury; na s. 122 je bez jakéhokoli odkazu uveden athénský nápis ze 4. století; na s. 217 jsou uváděny údaje z několika autorů, ale je zde odkaz jen na Hérodota. O tom, že autoři leckdy odkazují na antické autory prostřednictvím sekundární literatury, svědčí i to, že antická jména mají podobu převzatou z angličtiny – mj. řeka Acesines místo Akesínés

(s. 64), Philae místo Filai (s. 77) či Glaucias místo Glaukiás (s. 198). S tím souvisí i to, že v bibliografickém přehledu antických pramenů jsou často citovány jen překlady, resp. vydání textů s překladem. To nasvědčuje tomu, že autoři asi ne vždy pracovali s originálním textem. Četné jsou i různé formální nedostatky – chybné tvary řeckých i latinských jmen – mj. Lysismachos (s. 12), Septimus Severus (s. 224), Filatairos (s. 244), Polyorketes (s. 260), Pompeius i Pompejus (s. 285), Nera i Neronova (s. 296 n.).

Výše uvedené nedostatky – jak se zdá – svědčí o tom, že autorské zpracování textu nebylo vždy pečlivé a totéž lze říci i o práci redakční. Vzdor tomu lze konstatovat, že kniha v mnohém přináší zajímavé poznatky o Alexandrovi, jeho době a o pozdější recepci jeho osobnosti. Publikace není určena výhradně odborníkům, ale i širší čtenářské veřejnosti, takže je škoda, že vyšla v nákladu pouhých sto výtisků.

Jan Souček (Praha)